

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.226

Сучасні проблеми справляння податків та страхових внесків з доходів правників аграрних підприємств

Безкровний О.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія

Розглянуто передумови забезпечення високого рівня соціального захисту працівників аграрного сектора економіки на основі ефективних перетворень у системі стягнення податкових та страхових платежів з їх трудових доходів. Запропоновано механізм перебудови дієвих пропорційних підходів до нарахування податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску на прогресивні з урахування рівня отримуваних доходів.

Ключові слова: соціальний захист, оподаткування трудових доходів, єдиний соціальний внесок, податок на доходи фізичних осіб, прогресивно-регресивна шкала оподаткування.

Безкровный А.В. СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЗИМАНИЯ НАЛОГОВ И СТРАХОВЫХ ВЗНОСОВ С ДОХОДОВ ЮРИСТОВ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Рассмотрены предпосылки обеспечения высокого уровня социальной защиты работников аграрного сектора экономики на основе эффективных преобразований в системе взыскания налоговых и страховых платежей с их трудовых доходов. Предложен механизм перестройки действующих пропорциональных подходов к начислению налога на доходы физических лиц и единого социального взноса на прогрессивные с учетом уровня получаемых доходов.

Ключевые слова: социальная защита, налогообложение трудовых доходов, единый социальный взнос, налог на доходы физических лиц, прогрессивно-регрессивная шкала налогообложения.

Bezkrivnyi O.V. MODERN PROBLEMS OF COLLECTING TAXES AND INSURANCE PREMIUMS FROM INCOME LAWYERS AGRICULTURAL ENTERPRISES

Describes the prerequisites of ensuring a high level of social protection of workers of the agricultural sector through effective changes in the system of collection of tax and insurance premiums with their labor income. The mechanism of proportional adjustment of existing approaches to the calculation of tax on personal income and single social contribution to the progressive with the level of income received.

Keywords: social security, taxation of labor income, single social tax, income tax, progressive-regressive scale of taxation.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Створення ефективної системи соціального захисту населення, що розрахована не лише на категорії, які безпосередньо потребують захисту, а й на максимальне стимулювання розвитку економіки та трудових зусиль кожного працездатного члена суспільства є актуальною проблемою сьогодення. Саме тому соціальна політика, на нашу думку, має бути насамперед спрямованою на створення належних умов для довготермінового збільшення доходів найманих працівників та підприємств-роботодавців, як вихідних джерел забезпечення всіх категорій громадян, у тому числі працівників аграрних підприємств. У цьому

напрямі доцільним є її інтеграція в систему стратегічних економічних реформ та функціонування у повному узгодженні із заходами грошово-кредитної, фіскальної, промислової політики, заходами стимулювання економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем сучасної практики та прагматики фінансових відносин сільськогосподарських товаровиробників з органами соціального страхування та фіскальними органами присвячені наукові праці вітчизняних вчених, а саме: Г. Волощука, М. Дем'яненка, С. Каламбета, П. Лайка, В. Мартиненка, В. Синчака, А. Соколовської, Л. Шаблістої, Г. Тунтія, С. Юрія, С. Юшка та

інших. Зважаючи на досить значну кількість наукових доробок, потребують подальшого дослідження проблемні питання обґрунтування ефективних механізмів стягнення податкових та страхових платежів, передбачених чинним законодавством щодо трудових доходів сільських товаровиробників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою наукових досліджень у цій статті є критичний аналіз та узагальнення підходів до оподаткування трудових доходів працівників сільськогосподарської галузі з метою вироблення дієвих пропозицій щодо вдосконалення наявної практики справляння податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливими та актуальними для України є питання формування ефективних соціально-трудова відносин та якісне використання людських ресурсів на шляху глобалізації, що відкриває перед Україною величезні можливості в розширенні обміну товарами (послугами), інформацією, технологіями та капіталом. На нашу думку, загрозою інтеграції України у світові процеси є критичний рівень тіньової економіки та корупція. Жодна сфера діяльності не позбавлена впливу тіньової економіки, в тому числі сфера соціально-трудова відносин.

Право кожного громадянина на працю, на думку В. Мартиненко, передбачає можливість заробляти собі на життя тією працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [4]. Сьогодні в Україні значно поширене таке явище, як використання найманої праці громадян без оформлення з ними трудових відносин або виплата нелегальної заробітної плати. Через свою необізнаність в економічних та правових питаннях працівники, які погоджуються на такі умови, втрачають право на матеріальне забезпечення у вигляді соціального страхування в разі повної чи часткової втрати працездатності. З правової точки зору неформлення трудових відносин позбавляє працівників права вимагати від роботодавців належних умов праці та гідної її оплати, а також захищати свої права в суді, таких громадян не можна віднести до категорії «наймані працівники».

Дійсно, такі явища, як заробітна плата «в конвертах» та робота без оформлення трудових відносин, мають глибокі корені й руйнують суспільство зсередини, позбавляючи майбутнього тих, хто отримує неофіційну заробітну й не має страхового стажу.

Основними негативними сторонами неформальних трудових відносин між роботодавцями та найманими працівниками є те, що:

- такі наймані працівники втрачають право на соціальні блага сьогодні й не отримуватимуть соціальні виплати в майбутньому;
- роботодавці можуть незаконно розірвати трудові відносини з працівниками, виплачувати низьку заробітну плату;
- роботодавці ризикують не отримати професійної віддачі від найманих працівників, які можуть порушувати трудовий процес:
- з правової точки зору довести факт виконаних робіт складно, а інколи й зовсім неможливо. Усна домовленість із роботодавцем про обсяги виконаної роботи й суму винагороди не є підставою для подачі заяви до суду та перевірки з боку податкової служби;
- негативний вплив на економічний та соціальний розвиток держави у вигляді втрат доходів бюджету й поширення корупційних дій у короткостроковому періоді;
- у довгостроковому періоді – дестимуляція сумлінних платників надалі добросовісно сплачувати податки через перекидання на них податкового тягаря несплачених податків;
- на макрорівні виплата заробітної плати в так званих конвертах не лише зумовлює зниження темпів розвитку економіки та перешкоджає проведенню соціальних реформ, а й негативно впливає на добробут кожного окремого громадянина.

Вивести заробітну плату з «тіні» можливо, лише застосовуючи комплекс законодавчих заходів. При цьому вдосконалення інституту соціального страхування в цьому напрямі, на думку Г. Тунтія, полягає, в першу чергу, в оптимізації фіскального навантаження на фонд оплати праці [6]. Така проблема характеризується підвищеною вразливістю, оскільки страхові внески, що нараховуються на фонд оплати праці є елементом витрат виробника продукції і тому прямо впливають на її собівартість, а отже, на фінансовий результат діяльності. Тому природно, що в тих галузях національної економіки, які характеризуються високим рівнем витратної складової виробничого процесу, це питання є особливо гострим.

Показовою в цьому контексті є сільськогосподарська галузь, яка за останні п'ятнадцять років пережила складний шлях і постійні зміни в системі взаємовідносин із фондами соціального страхування. Введення з 1999 р. фіксованого сільськогосподарського податку звільнило сільськогосподарських товаровиробників на наступні два роки повністю від

сплати страхових внесків, а на період до 2005 р. – від сплати їх найбільшого складника – внесків до Пенсійного фонду. Далі ще чотири роки (2005–2008 рр.) тривав так званий пільговий період часткового використання загального розміру тарифу зі страхових внесків до Пенсійного фонду. Однак щороку, як зауважує С. Юшко, така частка зростала, а отже, навантаження роботодавців-аграріїв платників страхових внесків постійно підвищувалося і в результаті в 2009 р. вийшло на загальний з іншими галузями рівень (див. табл. 1) [7].

Під «лозунгом» необхідності вирішення проблеми оптимізації розмірів страхових внесків для роботодавців починаючи з 2011 р. у нашій країні запроваджено Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [2]. Такі законодавчі новації були спрямовані на значне спрощення механізмів розрахунків за всіма видами соціального страхування. Паралельно змінились методика нарахування страхових внесків, однак головна проблема «зменшення навантаження на фонд оплати праці» не було вирішено, оскільки величина тарифу за Єдиним соціальним внеском стала фактичним підсумком розмірів ставок страхових внесків, що до цього сплачувались до окремих «соціальних фондів». Лише в разі законодавчого перегляду ставок страхового внеску за соціальним страхуванням від нещасних випадків на виробництві в загальному дещо зменшились, однак залишилось на дуже високому рівні.

Однак фактично питання оптимізації фіскального навантаження по внесках у системі соціального страхування зовсім не вирішувалось, більше того таке навантаження навіть почало зростати в зв'язку з появою категорій «мінімальний страховий внесок» для платників єдиного податнику тощо. Сільськогосподарські товаровиробники теж не відчували жодних послаблень в цьому питанні, оскільки

збільшення розміру заробітної плати як номінальної, так і реальної є об'єктивними реаліями їх фінансово-господарської діяльності. При цьому ті добросовісні аграрні, які, турбуючись про достойний рівень заробітної плати і соціальний захист найманих ними працівників, тобто прагнуть до максимальної легалізації трудових доходів, постійно стикають із збільшенням власних витрат на сплату страхових внесків, на наш погляд, не виправдано високий рівень страхового тарифу – 37,19%. Незважаючи на законодавче зменшення у 2016 р. ставки ЄСВ до 22% стабільно високий рівень цього елемента витрат сільськогосподарського підприємства об'єктивно не дає йому можливості як збільшувати свої продуктивні витрати (насіння, добрива, засоби захисту, амортизація), так і забезпечувати фінансові можливості для подальшого збільшення середнього розміру саме заробітної плати.

З набуттям чинності 1 січня 2015 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці», на думку законотворців, запропонувало напрям вирішення питання «тіньової зарплати», а також збільшення доходів найманих працівників. Фактично для платників Єдиного соціального внеску передбачили можливість його сплати із застосуванням понижувальних коефіцієнтів до базового тарифу від 0,4 і вище.

Однак для того, щоб скористатися таким коефіцієнтами зниження страхового тарифу, необхідно водночас виконати чотири умови. При чому ці умови насамперед стосуються підвищення рівня заробітної плати на підприємстві порівняно з минулим, 2014 р. і для більшості сільськогосподарських товаровиробників у нинішніх кризових умовах є фактично не здійсненними. І навіть якщо їх виконати, держава нічого не втрачає, тоді як від збільшення

Таблиця 1

**Динаміка зміни навантаження по сплаті страхових внесків
у сільськогосподарських підприємствах¹**

Показник	Роки								
	1999	2001	2005	2007	2008	2009	2011	2014	2015
Питома вага страхових внесків у фонді оплати праці, %	0,00	1,67	11,81	16,56	23,28	30,41	38,77	37,19	37,19 ²

¹Для розрахунків обрано умовне сільськогосподарське підприємство із середньостатистичної величиною заробітної плати в галузі в Полтавській області.

²Умовний тариф.

бази для нарахування податку значно збільшуються платежі з податку на доходи фізичних осіб. У результаті послаблення платники страхових внесків у цілому та сільськогосподарські товаровиробники зокрема не відчують, а отже, проблема «тіньової» заробітної плати таким чином не вирішиться. Тому логічним є той факт, що цей механізм справляння ЄСВ, що існував протягом 2015 р., не набув поширення, і з 2016 р., як зазначалось вище, було запроваджено єдину дещо нижчу ставку на рівні 22%.

З огляду на це, пропонуємо власне бачення вирішення цієї проблеми. Не ставлячи під сумнів доцільність стимулювання збільшення розмірів заробітних плат та їх повної їх легалізації, ми теж підтримуємо ідею зменшення розмірів страхових тарифів. Оскільки аграрії, які на сьогодні практично позбавлені державної фінансової підтримки, зокрема, у формі пільгових кредитів у кризовій ситуації, реально не спроможні виконувати ті чотири умови, що передбачають останні законодавчі зміни. На наш погляд, більш виправданим має стати використання диференційованої регресивно-прогресивної шкали страхових тарифів за Єдиним соціальним внеском та податку на доходи фізичних осіб. Побудова такої шкали в комплексі для обох згаданих податків є виправданою з огляду на спільну базу для нарахування та фактор їх одночасного справляння під час нарахування заробітної плати (див. табл. 2).

Запровадження цього механізму встановлення ставок Єдиного соціального внеску стимулюватиме роботодавців збільшувати рівень заробітної плати найманим працівникам, а нерозривне із цим процесом зростання витратної сторони його господарської діяльності значною мірою має компенсуватись

відносним зменшенням іншої її складової частини – нарахувань до Фондів соціального страхування.

Аналогічним, на наш погляд, має бути підхід до нарахування податку на доходи фізичних осіб. Вважаємо, що за нинішніх економічних умов застосування регресивного підходу до встановлення ставок податку на доходи фізичних осіб у вигляді заробітної плати має створювати підґрунтя для поліпшення продуктивності та якості праці найманих осіб, а отже, позитивно впливати на збільшення фінансових показників як на мікро-, так і на макрорівнях.

Зауважимо, що порушення принципів соціальної справедливості, яке, на перший погляд, з'являється, коли ми в табл. 2 бачимо ставку податку 18% для осіб порівняно з найменшими зарплатами, дуже легко уникнути, зважаючи на фактор дії законодавчо передбачених податкових соціальних пільг цього податку.

Галузь сільського господарства, згідно із середніми статистичними даними, характеризується тим, що основна частина найманих працівників має середню заробітну плату на рівні дещо вищому від двох мінімальних заробітних плат, досить значним є і сфера тих, хто мають трудовий дохід менше цього рівня і тільки дуже обмежений обсяг працівників агропромислового комплексу мають заробітну плату більше чотирьох, а той шести мінімальних.

Саме тому, на нашу думку, така шкала не повинна бути лише регресивною, оскільки якщо рівень заробітної плати є порівняно високим, тобто про оплату праці висококваліфікованих, тоді виправданим для роботодавця буде нести значні витрати й на страхове забезпечення таких працівників, а самому працівнику, у свою чергу, сплачувати достатній обсяг податку на доходи фізичних осіб.

Таблиця 2

Пропозиції щодо застосування прогресивно регресивної шкали для оподаткування трудових доходів на підприємствах агропромислового комплексу

Вид податку	Показник	Розмір заробітної плати			
		1–2 МЗП (1 378*–2 756)	2–4 МЗП (2 757–5 512)	4–6 МЗП (5 513–8 268)	≥ 6 МЗП (8 269–...)
Єдиний соціальний внесок	Ставка податку, %	22	20	18	32
	Сума податку, грн	300	550	990	2640
Податок на доходи фізичних осіб	Ставка податку, %	18	13	8	36
	Сума податку, грн	250	360	440	2980
Разом		550	910	1430	5620

* Станом на 1 січня 2016 р.

Зважаючи на те, що податки є значною мірою визначальними наповнювачами бюджету держави чи органів місцевого самоврядування для виконання ними головних функцій, спрямованих на соціальний захист населення в цілому й однієї з найбільш соціально вразливих його груп, якими є жителі сільських територій, зокрема, необхідно звернути увагу на наведену табл. 2. Розрахунки, зроблені в цій таблиці, вказують, що навіть якщо знизити ставку, сума платежів буде значно вищою, ніж коли зарплати нижчі, а ставки більші.

З технічної точки зору, враховуючи сучасний рівень автоматизації бухгалтерських розрахунків та обробки масивів інформації, здійснити розподіл найманих працівників на групи залежно від розміру заробітної плати і забезпечити диференційоване нарахування Єдиного соціального внеску, фактично не створить жодних додаткових затрат праці.

Окремо зауважимо, що водночас в контексті наведених пропозицій доцільно було б іншою законодавчою ініціативою передбачити прогресивний характер справляння страхових внесків із доходів окремих найманих працівників. Це сприяло б вирівнюванню участі у процесі обов'язкового соціального страхування юридичних та фізичних осіб, що є розповсюдженою практикою розвинених країн

світу з більш досконалыми, ніж в Україні, системами соціального страхування.

Висновки із цього дослідження. Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що абсолютний розмір податкових платежів (податок на доходи фізичних осіб) та відрахувань у фонди соціального страхування (єдиний соціальний внесок) потрібно збільшувати поступово, враховуючи насамперед загальну економічну ситуацію й наявні для фінансового зростання можливості підприємств унікальної за своїми можливостями та потенціалом сільськогосподарської галузі. При цьому більш продуктивним, на нашу думку, має бути не законодавче фіксування жорстких і майже не реальних за кризової ситуації умов для фактично віртуального рівня навантаження зі сплати податкових та страхових внесків, а напрацювання специфічних для галузі підходів до оптимізації як податкових платежів, так і платежів за соціальним страхуванням. І вибудовувати потрібно саме ту модель, яка б забезпечувала можливість водночас прибуткового функціонування сільськогосподарських товаровиробників (підприємств), зростання і повної легалізації заробітних плат селян та стабільного (і в достатніх обсягах) надходження коштів до бюджету держави від сплати єдиного соціального внеску та податкових платежів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волощук Г. Шляхи ефективного використання фінансових ресурсів державних цільових фондів / Г. Волощук, Н. Бородюк // Економіка. Фінанси. Право. – 2013 – № 5. – С. 28–32.
2. Про збір та облік єдиного внеску на загально-обов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2464-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.kiev.ua>.
3. Лайко П. Фіскальна роль оподаткування доходів фізичних осіб і напрями її зміцнення / П. Лайко, І. Шевчук // Економіка, менеджмент, агробізнес. – 2010. – Т. 2. – № 1–2. – С. 16–21.
4. Мартиненко В. Основні напрямки розвитку оподаткування доходів фізичних осіб / В. Мартиненко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 5. – С. 70–73.
5. Рябчук О. Необхідність удосконалення адміністрування податку з доходів фізичних осіб / О. Рябчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 1. – С. 82–87.
6. Тунтія Г. Місце та роль відрахувань на соціальне страхування в економіці підприємства / Г. Тунтія // Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки України. – Луцьк, 2015. – С. 320–322.
7. Юшко С. Проблеми оподаткування заробітної плати в Україні: ретроспективний аналіз / С. Юшко // Фінанси України. – 2014. – № 12. – С. 21–31.